

G MAG

 Golden Gate

Magazín
Květen
2022

Mince s příběhem
Jak se rodí mince

Naši lidé
Michal Nedbal

Hlavní téma
**Nejnámější české hory
opět na mincích**

Spolu proti proudu

Spolu itorq proudu

Profesor Josef Šíma vyučuje ekonomii na Metropolitní univerzitě Praha. V minulosti vedl katedru institucionální ekonomie Vysoké školy ekonomické a působil jako rektor CEVRO Institutu. Je rovněž překladatelem a autorem řady ekonomických publikací. Jeho názory na politizaci peněz jste mohli slyšet v roce 2019 na Vyšehradském fóru. V nové knize Proti proudu vede rozhovor s historičkou moderních dějin a podnikatelkou Monikou Rybovou o myšlenkách rakouské ekonomické školy, o současné ekonomice, politice i vývoji společnosti.

Proč vaše kniha vznikla, jaké byly její cíle?

JŠ Žijeme v době marketingové, v době módních vln, v době, kdy se lidé často rozhodují na základě pocitů a o mnoha věcech se vlastně ani sami rozhodovat nemohou, neboť toto rozhodování činí politické většiny. Chtěli jsme proti tomu ukázat, že náš názor může mít opravdový důvod; že věcem můžeme porozumět; že se můžeme přiučit z historie; že není obtížné nasadit si

na nos ekonomické brýle a najednou pochopit některé souvislosti, jež jinak zůstanou skryty. Kniha má čtivou – možná dokonce i zábavnou – formou rozhovoru naznačit, jak odkrýt některé tyto souvislosti. Čtenář tak sice nečte odborný text, ale přesto získává vhled do toho, jak funguje měnový systém, jaké nebezpečí s sebou nese rozpočtová neodpovědnost vlády, kde je problém současného školství, k čemu vede inflace a tak podobně. Zároveň se dozvídá spoustu zajímavých věcí o různých myslitelích, velkých ekonomech a jejich přínosu, ale také o tom, jak věci v politice i osobním životě měnit k lepšímu.

MR Současná doba před nás klade řadu výzev. Abychom se ve světě i v životě lépe orientovali, potřebujeme nějaký obecný přehled a zároveň dovednost vést kvalitní dialog. Není třeba spolu souhlasit nebo vidět svět v barvách černá/bílá. Ale vzájemně se obohacovat hledáním odpovědí. To byl, alespoň za mne, jeden z hlavních cílů naší knihy Cesta proti proudu. Ukázat, že napříč obory a zkušenostmi se lze kvalitním dialogem dopracovat k lepšímu životu.

Proč je třeba hovořit o myšlenkách rakouské školy?

JŠ Rakouská škola na našem území kdysi vznikla, její autoři zásadně přispěli k vyvrácení argumentu o smyslnosti centrálního plánování, ale i smyslnosti státního intervencionismu. Hlavně však na rozdíl od většiny ostatních ekonomů její zastánci hovoří přirozeným jazykem, nikoli pomocí matematických vzorců. Proto jsou jejich díla – minulá i současná – výborným čtením pro lidi z jiných oborů se zájmem o společnost. Proto oslovují vystudované historiky, jako je i Monika Rybová, která se mnou rozhovor vedla, ale i právníky nebo sociology, zkrátka každého, kdo si chce rozšířit obzory. V našem případě postsocialistické společnosti je samozřejmě také důležité, že mezi rakouskými ekonomy najdeme nejvýznamnější zastávce svobodné tržní společnosti, tedy kapitalismu nebo, jak mu říká Deirdre McCloskeyová, inovatismu.

MR Myšlenky rakouské školy nám mohou pomoci pochopit, proč je náš současný finanční i politický systém tak křehký. V historických souvislostech pak tento přístup

Myšlenky rakouské školy nám mohou pomoci pochopit, proč je náš současný finanční i politický systém tak křehký.

pomáhá nahlížet na svět v souvislostech. Lépe pak rozumíme tomu, proč a jak dochází k inflaci, kdy je dluh sluhou a kdy naopak pánem. Rakouská škola klade důraz na osobní odpovědnost. V tom je mi velmi blízká.

Kniha se snaží hovořit o ekonomii v historických souvislostech, má ale také velký přesah do politiky. Byl to záměr, nebo jde zkrátka jen o to, že jsou tyto obory vzájemně provázané?

JŠ Ekonomie se nemůže politice vyhnout, má-li hovořit o reálných problémech světa. Koneckonců právě proto vznikla jako „politická ekonomie“ a od samého začátku typicky vládám a panovníkům vysvětlovala, že jejich dobré nápady, jak zvýšit životní úroveň obyvatel země, zas tak dobré nejsou. Ekonomie má v popisu práce odhalovat souvislosti, ukazovat na dopady, které nejsou snadno viditelné nebo u nich lidé nechápou, že s danou krásně znějící politikou souvisejí. Už zase dnes slyšíme o tom, že má stát regulovat marže obchodníků, že má více dotovat školy, že má omezovat obchod, dotovat zemědělce a podobně. Toto vše zní dobře jen do té doby, než pochopíte více než krátkodobý dopad na část trhu. Jakmile si uvědomíte celkové dopady a dlouhodobé efekty, váš názor se změní.

MR Pan profesor Šima už na Vyšehradském fóru v roce 2019 varoval před přílišným zasahováním politik do ekonomiky a tržních procesů. Podpory některých odvětví, například dotační politikou, pokrývají trhy a celé výrobní a dodavatelské procesy. Dnes vidíme důsledky takového jednání. Nepružná nabídka, problémy v dodavatelských řetězcích. A regulace cen obchodníků? To už přece s „trhy“ nemá co dělat. To je nebezpečná regulace, která podnikatelům sváže ruce a doplatí na ni nakonec jen občané v podobě pokřivených cen a omezených možností zvyšování platů. Protože zaměstnavatel, který nemůže přizpůsobovat cenu na základě vstupů, a tedy nemůže tvořit zisky, nemá pak z čeho navyšovat platy svých zaměstnanců. To je právě jedním z důsledků takových regulačních zásahů.

V této souvislosti mě zaujala věta z knihy: „Stranická politika není místem, kde se myšlenky tvoří, ale zrcadlem toho, co si lidé myslí.“ Je to podle vás hlavní důvod, proč dnes strany neumí vést politiku s vizi delší než dvacet, třicet let?

JŠ Politika je chronicky a téměř z definice krátkozraká. Kdo čeká něco jiného, je velmi naivní. Ta věta, kterou citujete, ale hlavně říká, že politika není hybatel dění. Nejenže je tedy krátkozraká a politická rozhodnutí spíše připomínají chování nedočkavých dětí než uvážlivých dospělých, ale chcete-li něco ve společnosti měnit, musíte nejprve změnit to, co si lidé myslí. Například je vzdělat, aby si třeba nemysleli, že za dnešní inflaci může „Putin“, ale vysvětlit

to, že rostoucí ceny jsou výsledkem vládních politik v čele s politikou měnovou. Že Putin může za spoustu věcí, ale za tohle mohou „naše“ vláda a „naše“ centrální banka.

Většina myšlenek rakouské školy je dnes pravděpodobně politicky neprůchodná. Říkáte však, že každý z nás by se měl snažit o co největší nezávislost na státu. Je to podle vás cesta, jak myšlenky rakouské školy uvést do praxe?

JŠ Není třeba mluvit v této souvislosti specificky o rakouské škole. Ohromné množství obyčejných učebnicových poznatků ekonomie je politicky neprůchodných. Thomas Sowell, velmi zajímavý americký ekonom, kdysi řekl: „První lekcí ekonomie je vzácnost: Nikdy není dost na to, aby byli uspokojeni všichni. První lekcí politiky je nerespektovat první lekcí ekonomie.“ Politici se ale typicky chovají, jako kdyby šlo zákony či regulacemi vzácnost odstranit. Nejde.

Být co nejméně závislý na státu, tedy být co nejvíce nezávislý, je samozřejmě to nejlepší a nejsprávnější, co můžeme udělat pro sebe i své děti. Jen si představte alternativu. Nemám příjem, nemám kde bydlet a jen čekám, že mi stát něco dá. Nebo mám sice příjem od státu, ale permanentně se bojím, že už ho po volbách nebudu mít. Nebo si chci zachovat přízeň jakékoli politické garnitury, tak měním názory podle toho, kdo vládne, abych se zavděčil a nepřišel o místo. Vždyť je to hrůza!

MR Představovat si, že se o nás někdo postará, je nebezpečné, dává to prostor pro nesmyslné sliby politiků a lidé se pak vzdávají svých svobod. Tak jak říká pan profesor. Jsou samozřejmě okamžiky a lidské osudy, kde by stát měl, alespoň krátkodobě, pomoci. Měli bychom se chovat tak, abychom takovou pomoc nikdy nepotřebovali. Protože pak volíme jiné strategie. Jako třeba místo toho, abychom dál dělali práci, která nás nebaví, nebo čekali na další sociální dávku, zkusíme zvýšit své pracovní uplatnění. Získat novou dovednost a díky ní třeba získat i lepší práci. Je to sice pracnější, ale svobodnější.

Část knihy se věnuje i Evropě a Evropské unii. Varuje před přílišnou politizací této instituce a centralizací moci daleko od občanů. Jaká by podle vás měla být ideální podoba EU?

JŠ Koncentrace politické moci je hrozba, před kterou společenští vědci vždy varovali. (A samozřejmě všichni ti, co chtěli s lidmi zacházet jako se stádem dobytka, po ní volali.) Kdyby v EU opravdu platila zásada subsidiarity, tedy, že se má moc směřem od občana přesouvat jen tehdy, když výsledkem bude lepší fungování veřejných služeb, pak by EU vznikala „odspodu“ a nepředstavovala by velký problém. Ono to tak ale není. EU se všemi jejími vadami i přínosy je dnes součástí našich životů. Není – a zatím nemůže být – nástrojem velkého

Politika je chronicky a téměř z definice krátkozraká. Kdo čeká něco jiného, je velmi naivní.

Chtěl bych žít ve společnosti založené na dobrovolnosti, nikoli na donucení. Nechci, aby někdo z pražské Malé Strany uděloval politická privilegia, jedněm bral a druhým dával.

Když politici odeberou lidem polovinu toho, co vydělají, a místo nich rozhodnou, jak se tyto peníze utratí... je to ale problém, i když v čele vlády není oligarcha.

Lidem často chybí kritické myšlení. Tomu je ale třeba se učit a kultivovat ho.

přerozdělování jako národní státy (což je dobře), takže je třeba se snažit, aby co nejvíce hrála roli instituce, která bude bránit nacionálně a diskriminačně orientovaným politikám politiků jedné země proti občanům a podnikatelům druhé země. (To byl důležitý aspekt jejího vzniku a úkol, který po nadnárodní instituci tohoto typu požadovali i velcí liberální myslitelé včetně autorů rakouské školy.)

Hovoříte také o centrálních bankách a jejich roli v systému poměrně kritizujete. Bývalý člen rady ČNB Pavel Kysilka však v rozhovoru pro náš magazín (GMAG č. 9/2021) říkal, že centrální banky se jen snaží napravovat chyby vlád a řeší jimi způsobené problémy. Nedá se na ně pohlížet také tímto způsobem?

JŠ Jenže centrálním bankám to snažení chovat se odpovědně moc nejde! Řecká vláda nadělá dluhy a Evropská centrální banka je odkoupí. To je realita. Máme tak vedle sebe dvě instituce, kdy jedna druhá kryje záda a společně vytvářejí dluhy, způsobují krize, připravují lidi o práci a podnikatele o živobytí. Touto svou aktivitou zároveň ničí pověst kapitalismu, protože si lidé mohou myslet, že vládní dluh, inflace a hospodářská nestabilita jsou vlastnosti tržního hospodářství. Nejsou! I toto se snažíme v knize vysvětlit.

MR Zkusím dát příklad – když jeden člen v rodině bude dlouhodobě nezaměstnaný, ale bude chodit do společné ledničky, jezdit autem, do kterého někdo jiný koupil naftu, a bude holdovat alkoholu. Jak dlouho bude rodina takové jeho chování tolerovat? V běžném životě dokážeme mnohem snadněji a rychleji odhadovat rizika a negativní (neplošné) chování. V knize jsme se snažili vysvětlit, jaké důsledky neseme, pokud se budeme chovat jako vlády. Žít na dluh a doufat, že to za nás někdo vyřeší a bude neustále vytvářet takové podmínky, abychom mohli znovu a znovu opakovat chybná rozhodnutí. Tak to ale nefunguje.

Přijal byste, pane profesore, někdy funkci v radě ČNB či nějakou politickou funkci? A za jakých podmínek?

JŠ V bankovní radě bych pracovat nechtěl, stejně tak bych nechtěl být poslancem parlamentu. Ale to je má osobní preference. Nemám nic proti tomu, když se lidé čistých úmyslů o tyto posty ucházejí proto, aby zlepšili jejich reálné fungování a svou aktivitou způsobili, aby měna byla méně inflační a snížilo se daňové břemeno.

MR Neumím si pana profesora s jeho svobodnými názory v podobné instituci představit. Ale kdyby nastala příležitost, aby se mohl podílet na nějaké změně finančního systému, byl by on podle mě správným adeptem.

Celkově se díváte kriticky na vše, co je řízeno čistě jen státem včetně školství. Podobně to vnímá asi hodně lidí. Co si myslíte o současné krizi důvěry ve státní instituce? Je z této situace nějaké východisko?

JŠ Chtěl bych žít ve společnosti založené na dobrovolnosti, nikoli na donucení. Nechci, aby někdo z pražské Malé Strany uděloval politická privilegia, jedněm bral a druhým dával. Klasičtí liberálové svými myšlenkami člověka osvobodili od vrchnosti, rozbořili svět výsad, razítek a povolení, a dali tak vzniknout moderní době všeobecného blahobytu. Po státu chtěli jen to, aby tato nabytá práva na osobní autonomii, život a majetek chránil – ať byl člověk muž, či žena, bílý, či černý, s vírou, či bez. Dnes stát nejenže tato základní práva dobře negarantuje, ale stal se z něj velký hráč, což si mnozí konečně uvědomili, když Českou vládu kontroloval Andrej Babiš. Najednou pochopili, že mocný stát a přerozdělování na úrovni poloviny HDP mohou být velkým problémem. Když politici odeberou lidem polovinu toho, co vydělají, a místo nich rozhodnou, jak se tyto peníze utratí... je to ale problém, i když v čele vlády není oligarcha. Přemění-li se krize důvěry ve státní instituce v jejich alespoň částečné odstátnění – a to se samozřejmě týká i školství, bude to jedině dobře. Ale o tom, jak státní financování školství škodí vzdělávání, si už musíte přečíst v knize.

Nemůže být tato krize důvěry důvodem, proč stále více lidí věří dezinformacím a šíří je?

JŠ Lidem často chybí kritické myšlení. Tomu je ale třeba se učit a kultivovat ho. A jsme vlastně zase u školství. Máte pocit, že se ve škole děti učí kriticky myslet nebo stále nesmyslně velkou část času věnují memorování? Myslíte, že státní kampaně – například před vstupem do EU nebo v době covidové krize – byly vzorem vyváženého informování? Vždy budeme žít ve světě, kde lidé věří nejruznějším věcem. S tím je třeba se smířit – a je to mimochodem další důvod, proč by politici měli mít co nejmenší kontrolu nad našimi životy. Jen si představte, až se někdo, kdo dezinformacím uvěří, dostane k moci a bude to on, a ne my, kdo bude rozhodovat o polovině HDP; o tom, co se učí ve školách apod. Co budeme dělat pak? Bojovat s dezinformacemi se ale určitě nedá zákazy. Jsem velkým zastáncem svobody projevu. Svoboda tu není jen pro lidi s vybraným vkusem a dobrým vzděláním!

Co vám příprava této knihy dala? Začali jste o některých věcech přemýšlet jiným způsobem nebo v jiných souvislostech?

JŠ S Monikou Rybovou jsme si především uvědomili, že jsme se dotkli tolika zajímavých problémů, které by si zasloužily mnohem více prostoru, než jsme jim mohli věnovat. Snažili jsme se to vynahradiť tím, že jsme v každé kapitole také odkazovali na zajímavé knihy na dané téma, které v češtině máme. Doufám, že jsme čtenáře nalaďili k dalšímu čtení a ukázali mu způsob, jak o řadě věcí z oblasti ekonomie, financí, peněz, politiky, historie, ale i obyčejné filosofie života uvažovat.